

Spis treści

Przedmowa do wydania polskiego Joanna Górnicka	15
Wstęp Peter Singer	19
Podziękowania	21
Autorzy	22
Część pierwsza	

ŹRÓDŁA

- 1 Pochodzenie etyki Mary Midgley (przeł. Wojciech J. Bober)**
Skąd wzięła się etyka? Czy jest wynalazkiem ludzkim, czy czymś, co zawdzięczamy przedludzkim przodkom? Powinniśmy odrzucić niektóre mity wciąż zaciemniające nasze myślenie o tych sprawach: mit, że społeczeństwo jest sztucznym tworem, oraz mit, że naturę można poznać po zębach i pazurach. Dopiero potem możemy przyjrzeć się temu, co wiemy obecnie o życiu społecznym innych zwierząt, szczególnie innych ssaków, i w ten sposób trafić na ślady prowadzące do pochodzenia etyki ludzkiej. 29
- 2 Etyka w małych społecznościach George Silberbauer (przeł. Wojciech J. Bober)**
Dawne istoty ludzkie żyły w niewielkich grupach nomadów. Badanie systemów etycznych współczesnych małych społeczności, takich jak Buszmeni z pustyni Kalahari, pomaga nam uchwycić elementy systemów etycznych właściwych społeczeństwom, które tak żyły. Doniesienia antropologów pomagają nam zrozumieć, dlaczego i do jakiego stopnia niektóre wartości i zasady etyczne są wśród ludzi uniwersalne lub prawie uniwersalne, podczas gdy inne podlegają najrozmaitszym odmianom. 41

- 3 **Etyka starożytna** *Gerard A. Larue* (przeł. Wojciech J. Bober) 57
 Najstarsze dokumenty o treści etycznej, jakie dotrwały do naszych czasów, pisane były przez mieszkańców Mezopotamii około pięciu tysięcy lat temu. Rzucają one światło na początkowe fazy rozwoju etyki w społeczeństwach osiadłych. Inne wczesne pisma etyczne ukazują charakter etyki starożytnego Egiptu i wczesnej cywilizacji żydowskiej.

Część druga

WIELKIE TRADYCJE ETYCZNE

Istnieje wiele odmiennych tradycji etycznych. Eseje tej części dają zarys niektórych z największych: hinduskiej, buddyjskiej, chińskiej, żydowskiej, chrześcijańskiej i islamskiej. (Filozoficzna etyka Zachodu, jako odmienna od etyki chrześcijańskiej, jest przedmiotem części trzeciej). Tradycje te stanowią dla większości ludzi żywe systemy etyczne, do których się odwołujemy.

Eseje te odpowiadają na następujące pytania: Jak powstała dana tradycja? Co ją wyróżnia? Jak odpowiada na podstawowe kwestie: skąd pochodzi etyka, jak mogą się dowiedzieć, co jest słuszne, jakie jest ostateczne kryterium słusznego działania, dlaczego należy czynić to co słuszne? Eseje pokazują ponadto, co łączy tradycje, i co mają wspólnego ze współczesną etyką zachodnią.

- 4 **Etyka indyjska** *Puruṣottama Bilimora* (przeł. Magdalena Pawelczyk) 73
 5 **Etyka buddyjska** *Padmasiri de Silva* (przeł. Magdalena Pawelczyk) 88
 6 **Etyka chińska epoki klasycznej** *Chad Hansen* (przeł. Magdalena Pawelczyk) 99
 7 **Etyka żydowska** *Menachem Kellner* (przeł. Wojciech J. Bober) 115
 8 **Etyka chrześcijańska** *Ronald Preston* (przeł. Wojciech J. Bober) 124
 9 **Etyka islamska** *Azim Nanji* (przeł. Wojciech J. Bober) 141

Część trzecia

FILOZOFICZNA ETYKA ZACHODU: KRÓTKA HISTORIA

Dzisiejsza dominacja cywilizacji zachodniej oznacza, iż zachodnia tradycja myślenia filozoficznego na temat etyki wywiera silny wpływ na współczesne dyskusje w tej mierze. Zawarte w tej części trzy artykuły

dotycząc historii zachodniej etyki filozoficznej od starożytnej Grecji do chwili obecnej.

- 10 **Etyka w starożytnej Grecji** *Christopher Rowe* (przeł. Wojciech J. Bober) 157
- 11 **Etyka średniowiecza i odrodzenia** *John Haldane* (przeł. Wojciech J. Bober) 170
- 12 **Nowożytna filozofia moralna** *J. B. Schneewind* (przeł. Wojciech J. Bober) 184

Część czwarta

JAK ŻYĆ?

Eseje tej części omawiają teorie, które próbują odpowiedzieć na podstawowe pytania praktyczne: Co zrobić? Jak żyć? Teorie te składają się na najbardziej abstrakcyjną część etyki normatywnej, czyli zasad postępowania.

- 13 **Prawo naturalne** *Stephen Buckle* (przeł. Paweł Łuków) 199
Jedna ze starożytnych odpowiedzi na pytanie „Jak żyć?” brzmi: „Zgodnie z naturą”. Tropiąc zmiany znaczenia tej odpowiedzi w czasach greckich i rzymskich, esej nakreśla tło wielu teorii etycznych. Równocześnie wskazuje niektóre problemy związane z odwoływaniem się do prawa naturalnego, które pragną wykazać, że pewne postępowanie (np. stosowanie antykoncepcji) jest złe.
- 14 **Etyka Kantowska** *Onora O'Neill* (przeł. Paweł Łuków) 214
Wielu współczesnych teoretyków moralności powołuje się na myśli wywodzące swój rodowód z etycznych pism Kanta. Jego tezę, że wszystkie istoty rozumne powinny być posłuszne „imperatywowi kategorycznemu”, wyprowadzonemu z powszechnego prawa rozumu, wielokrotnie chwalono, ale i krytykowano. Autorka wyjaśnia stanowisko Kanta i rozpatruje najczęstsze wobec niego zarzuty.
- 15 **Tradycja umowy społecznej** *Will Kymlicka* (przeł. Paweł Łuków)
Czy moralność można uważać za porozumienie, jakie zawieramy z innymi dla osiągnięcia korzyści ze współpracy w życiu społecznym? Ten, na pierwszy rzut oka atrakcyjny, pogląd musi stawić czoło kilku zastrzeżeniom. W ten sposób w XVII i XVIII w. powstało kilka nowożytnych odmian idei umowy społecznej. 226

- 16 Egoizm Kurt Baier** (przeł. Paweł Łuków)
Egoizm mówi, że należy żyć tak, aby dbać o własne interesy. Przedstawiciele egoizmu psychologicznego uważają, że wszyscy tak postępujemy, wobec czego egoizm nie wymaga szczególnej obrony. Egoizm filozoficzny uznaje interes własny za racjonalny, a nawet etyczny sposób życia. Pomimo wątpliwości, czy można zakwalifikować egoizm jako teorię etyczną, jest on prowokującą odpowiedzią na fundamentalne pytanie praktyczne, jak żyć. 238
- 17 Deontologia współczesna Nancy (Ann) Davis** (przeł. Paweł Łuków)
Deontologiczne teorie etyki mówią, że zastanawiając się, jak żyć, powinniśmy się kierować regułami moralnymi, których nie wolno łamać, nawet gdyby to miało być korzystne. Pragnąc ocenić ten pogląd, musimy zrozumieć te reguły i wiedzieć, jakie postępowanie jest ich naruszeniem. Badanie tych kwestii budzi wątpliwości co do potocznego pojęcia posłuszeństwa regule. 247
- 18 Etyka obowiązków *prima facie* Jonathan Dancy** (przeł. Paweł Łuków)
Etyka obowiązków *prima facie* opiera się na szczególnym pojęciu posiadania obowiązku. Obowiązki *prima facie* mogą w pewnych okolicznościach ustępować innym. Unika się tym samym poważniejszych konsekwencji związanych z surową etyką deontologiczną; wobec tej koncepcji wysuwane są jednak inne zastrzeżenia. 261
- 19 Konsekwencjalizm Philip Pettit** (przeł. Paweł Łuków)
Utylitaryzm to przykład teorii konsekwencjalistycznej: głosi, że powinniśmy zawsze czynić to, co przynosi najlepsze rezultaty. W wypadku utilitaryzmu klasycznego przez „najlepsze rezultaty” rozumie się maksymalizację przyjemności i minimalizację cierpienia; ale i inne teorie mogą podzielać pogląd, że powinniśmy robić to, co daje najlepsze wyniki — nie zgadzając się z poglądem utilitarystycznym, że przyjemność jest jedynym dobrem wewnętrznym, a cierpienie jedynym złem wewnętrznym. Esej ten ukazuje różnicę między teoriami konsekwencjalistycznymi a ich nonkonsekwencjalistycznymi przeciwnikami, dzięki czemu podejście konsekwencjalistyczne staje się bardziej przekonujące. 272
- 20 Użyteczność i dobro Robert E. Goodin** (przeł. Paweł Łuków)
Jakie rzeczy są dobre same w sobie? Odpowiedzi na to pytanie domagają się teorie konsekwencjalistyczne, a także każda etyka, która w jakiś sposób popiera czynienie dobra. Klasyczny utilitaryzm sugeruje, że tylko przyjemność jest dobra sama w sobie; ale późniejsze wersje utilitaryzmu sugerowały inne, być może bardziej przekonujące odpowiedzi. Esej dotyczy raczej zawartości niż struktury teorii konsekwencjalistycznych oraz obowiązku (powinności) dobrego postępowania. 283

- 21 **Teoria cnoty** *Greg Pence* (przeł. Paweł Łuków)
 Być może pytanie: „Co powinienem zrobić?”, jest źle postawione. Zamiast tego można by zapytać: „Jaki powinienem być?” Teoria cnoty skupia się na tym drugim pytaniu oraz na cnotach, które składają się na dobry charakter. Ale czy teoria cnoty może zająć miejsce alternatywnych podejść do etyki? 292
- 22 **Prawa** *Brenda Almond* (przeł. Paweł Łuków)
 Niektórzy utrzymują, że moralność można oprzeć na prawach; inni uważają ją za pochodną bardziej podstawowej zasady lub zasad. Niezależnie od poglądu na ten temat wielu sądzi, że przynajmniej częściowej odpowiedzi na pytanie, jak żyć, udziela teoria zalecająca poszanowanie praw innych. 303

Część piąta

ZASTOSOWANIA ETYKI

Szkice dotyczące zastosowania argumentacji etycznej do szczegółowych dziedzin naszego życia — niekiedy nazywamy to etyką stosowaną — stanowią przeciwwagę czwartej części książki, poświęconej abstrakcyjnym teoriom normatywnym. W ciągu ostatnich dwudziestu lat etyka stosowana rozwinęła się tak dalece, że nie sposób przedstawić jej tu systematycznie. Wybór artykułów do tej części podyktowany był wagą problemów i możliwością ich rozwiązania drogą etycznej argumentacji, która nie może jednak rozstrzygnąć żadnego sporu, jeśli obie strony nie różnią się w kwestii wyboru wartości, lecz jedynie inaczej postrzegają pewne fakty. Tytuły artykułów wskazują na ich zawartość, streszczenia uznaliśmy więc za zbędne.

- 23 **Nędza na świecie** *Nigel Dower* (przeł. Stanisław Radziszewski) 315
- 24 **Etyka ekologiczna** *Robert Elliot* (przeł. Alicja Przyłuska-Fischer) 326
- 25 **Eutanazja** *Helga Kuhse* (przeł. Alicja Przyłuska-Fischer) 337
- 26 **Przerywanie ciąży** *Mary Anne Warren* (przeł. Alicja Przyłuska-Fischer) 347
- 27 **Seks** *Raymond A. Belliotti* (przeł. Anna Jedynak) 361
- 28 **Stosunki międzysobowe** *Hugh LaFollette* (przeł. Stanisław Radziszewski) 374
- 29 **Równość, dyskryminacja i polityka preferencji** *Bernard R. Boxil* (przeł. Krzysztof Staszewski) 381

30	Zwierzęta <i>Lori Gruen</i> (przeł. Joanna Górnicka)	391
31	Etyka biznesu <i>Robert C. Solomon</i> (przeł. Robert Pucek)	401
32	Zbrodnia i kara <i>C. L. Ten</i> (przeł. Stanisław Radziszewski)	413
33	Polityka a sprawa brudnych rąk <i>C. A. J. Coady</i> (przeł. Radosław Dobrowolski)	420
34	Wojna i pokój <i>Jeff McMahan</i> (przeł. Anna Jedynak)	432

Część szósta

NATURA ETYKI

Wbrew wielu teoriom etycznym, którym przyświecała myśl o kierowaniu ludzkim postępowaniem, a także wbrew licznym pracom na temat zastosowania owych teorii w praktyce, nadal nie jesteśmy pewni, na czym polega głoszenie sądów etycznych lub posługiwanie się etycznymi argumentami — i czy są one właściwie ugruntowane. Czy próbujemy ustalać fakty, jak czynią to naukowcy? Czy wyrażamy nasze uczucia, czy uczucia społeczeństwa? W jakim sensie — i czy sens taki w ogóle istnieje — sądy moralne mogą być prawdziwe lub fałszywe? Analiza tych zagadnień doprowadziła do powstania teorii, które różnią się od koncepcji normatywnych omawianych w części czwartej, ponieważ celem ich bynajmniej nie jest kierowanie ludzkimi działaniami. Mniej jest teorii etycznych niż teorii o etyce. Stąd też osobną gałąź filozofii moralnej nazwano metaetyką: pojęcie to wskazuje, iż nie jest to dziedzina, w której angażujemy się w systemy etyczne, lecz przyglądamy się im: zastanawiamy się, czym jest etyka, jakie stosuje się w niej argumenty, w jaki sposób sądy etyczne mogą być prawdziwe lub fałszywe, i co — jeśli cokolwiek — może być ich podstawą.

35	Realizm <i>Michael Smith</i> (przeł. Joanna Górnicka)	
	Realizm moralny głosi, że istnieje jakaś rzeczywistość moralna: z realizmu wypływa więc teza, iż moralność jest obiektywna. Bez wątpienia dostarcza nam ona racji do działania. Jednak już z elementarnej wiedzy psychologicznej wynika, że prócz tych racji musi zaistnieć także pragnienie, ono zaś wydaje się subiektywne, ponieważ dążenie jednej osoby nie musi być identyczne z dążeniem drugiej.	447
36	Intuicjonizm <i>Jonathan Dancy</i> (przeł. Anna Jedynak)	
	Intuicjonizm to pogląd, zgodnie z którym twierdzenia dotyczące moralności mogą być prawdziwe lub fałszywe, do tego natomiast, które zasa-	

dy moralne są słuszne, dochodzimy w sposób specjalny — przez pewnego rodzaju intuicję, czyli bezpośrednią świadomość właściwości moralnych tych zasad.

458

37 Naturalizm *Charles R. Pigden* (przel. Joanna Górnicka)

Podobnie jak intuicjoniści, naturaliści sądzą, że sądy moralne mogą być prawdziwe lub fałszywe, a także mogą być przedmiotem poznania. Jednak — wbrew intuicjonistom — naturaliści nie wierzą, że istnieją szczególne fakty lub cechy moralne dostępne poznaniu intuicyjnemu. Są natomiast przekonani, że dobro i słuszność można sprowadzić do innych własności lub je z nimi utożsamić (np. ze szczęściem lub z wolą Boga, by użyć dwóch skrajnych przykładów). Broniąc swych poglądów, naturaliści muszą jednak sobie uświadomić, że popełniają błąd (naturalistyczny), ponieważ wyprowadzają wartości z faktów.

468

38 Subiektywizm *James Rachels* (przel. Anna Jedynak)

Istnieje szeroko rozpowszechniony pogląd, że moralność jest „subiektywna” i że każda opinia w sprawach moralnych jest do przyjęcia. Filozofowie często odnoszą termin „subiektywizm” do teorii etycznych wykluczających możliwość poznania obiektywnych prawd drogą dociekań moralnych. Esej omawia zarówno popularny subiektywizm, jak i teorie filozoficzne, do których się on odwołuje.

480

39 Relatywizm *David Wong* (przel. Anna Jedynak)

Relatywizm metaetyczny to pogląd, zgodnie z którym w sprawach moralnych nie istnieją prawdy uniwersalne; moralność jest natomiast zależna od poszczególnych społeczeństw czy kultur. Esej broni współczesnej wersji tego stanowiska. Podjęte są w nim również rozważania na temat relatywizmu normatywnego (uważanego przez wielu za konsekwencję relatywizmu metaetycznego), czyli poglądu, że nie powinniśmy ani wydawać sądów o wartościach uznawanych przez ludzi z innych kultur, ani próbować tych wartości zmieniać.

490

40 Uniwersalny preskryptywizm *R. M. Hare* (przel. Anna Jedynak)

Kierunek ten stanowi próbę uniknięcia dobrze znanych obiekcji zgłaszanych wobec takich „obiektywistycznych” teorii jak naturalizm i intuicjonizm; w przeciwieństwie jednak do standardowych teorii „subiektywistycznych”, wyznacza on ważną rolę rozumowaniu w wydawaniu sądów etycznych. W rezultacie wskazany zostaje sposób podejmowania decyzji moralnych, łączący elementy filozofii Kantowskiej i utylitarystycznej. W przeciwieństwie do innych teorii metaetycznych omówionych w tej części książki, uniwersalny preskryptywizm powstał stosunkowo niedawno; zarysowany tu został przez swego twórcę i głównego przedstawiciela.

499

- 41** **Moralność i rozwój psychologiczny** *Laurence Thomas* (przeł. Joanna Górnicka)

Czy rozwijamy się moralnie, podobnie jak rozwijamy się psychologicznie? Nie jest to, co prawda, pytanie o naturę etyki, lecz odpowiedź na nie dotyczy właśnie bezpośrednio istoty rozważań etycznych. Jeśli to prawda, że ludzie przechodzą w swoim życiu przez kolejne stadia rozwoju moralnego — i że wszyscy przechodzimy przez owe stadia w taki sam sposób — to mamy dowód na to, że moralność nie jest subiektywna i nie zależy od kultury.

512

- 42** **Metoda i teoria moralna** *Dale Jamieson* (przeł. Joanna Górnicka)

Ostatni esej tej części różni się od poprzednich, ponieważ nie dotyczy istoty etyki, lecz istoty teorii moralnych, jak te zaprezentowane w części czwartej. Jak konstruuje się teorię moralną i na jakiej podstawie twierdzi się, że jedna jest lepsza od drugiej? W eseju przedstawiono dwa modele teorii moralnych oraz omówiono rolę przykładów — imaginacyjnych i hipotetycznych — w rozstrzyganiu słuszności teorii.

523

Część siódma

WYZWANIE I KRYTYKA

Subiektywizm i relatywizm, omówione w tej części, odmawiają etyce obiektywnego czy uniwersalnego znaczenia; nie są to jednak jedyne wyzwania, przed jakimi stają rzecznicy etyki. W ramach pewnych filozoficznych stanowisk podejmowane były i inne próby wykazania, że moralność jest jedynie narzędziem dominującej w społeczeństwie grupy, że stanowi jedno wielkie złudzenie, lub że nie ma żadnego znaczenia w oderwaniu od religii. Artykuły zamieszczone w tej części podejmują niektóre z tych wyzwań.

- 43** **Czy istnieje etyka kobieca?** *Jean Grimshaw* (przeł. Anna Jedynak)

Czy w etyce bądź w obecnym sposobie jej pojmowania istnieje coś charakterystycznego tylko dla mężczyzn? Odpowiedź twierdzącą zaproponowały ostatnio feministki: jaka jednak miałyby być „etyka kobiet”? Czy etyka rzeczywiście może przyjmować formy zróżnicowane ze względu na płeć osób, do których jest adresowana?

537

- 44** **Znaczenie ewolucji** *Michael Ruse* (przeł. Joanna Górnicka)

Zgodnie z teorią Darwina zawdzięczamy nasze istnienie milionom lat ewolucji, w której przetrwały najsilniejsze organizmy, najsłabsze zaś wyginęły. Czy można tę tezę pogodzić z etyką? Czy z ewolucjonizmu wynika, że nasza moralność powinna godzić się na to, by słabsi

przegrywali? Pytając bardziej drastycznie: czy powinniśmy odrzucić moralność?

547

- 45 Marks przeciwko moralności?** *Allen Wood* (przeł. Joanna Górnicka)
Według Marksa moralność w społeczeństwie jest odbiciem bazy ekonomicznej i służy interesom klasy rządzącej. Marks potępia kapitalizm, sugerując jednak zarazem istnienie niepodważalnych wartości. Czy jest w tym sprzeczność? Jeśli nie — to co w istocie zawiera marksistowska krytyka moralności?

558

- 46 Etyka a religia** *Jonathan Berg* (przeł. Anna Jedynak)
Często słyszymy, że bez Boga nie byłoby moralności. Esej bada podstawy tego przekonania: że samo znaczenie „dobra” i „zła” pochodzi z woli boskiej; że tylko przez Boga możemy zdobyć wiedzę o tym, co jest dobre; i że tylko wiara w Boga może skłaniać nas do moralnego postępowania.

571

- 47 Implikacje determinizmu** *Robert Young* (przeł. Joanna Górnicka)
Cały aparat teoretyczny związany z podejmowaniem decyzji moralnych — kwestia pochwały i nagany, nagrody i kary — opiera się na założeniu, że w normalnych warunkach jesteśmy odpowiedzialni za to, czego dokonaliśmy w akcie wolnego wyboru. Determinizm utrzymuje, że wszystko, co dzieje się w świecie, łącznie z ludzkim zachowaniem, podlega wyjaśnieniu przyczynowemu. Mogłoby to oznaczać, że nie mamy wolnego wyboru, czyli nie jesteśmy za nic odpowiedzialni. Czy można pogodzić determinizm z etyką?

580

Posłowie *Peter Singer*

589

Indeks nazwisk

593